

YOSH FUTBOLCHILARNI SARALAB OLISHNING KO‘P BOSQICHLI PEDAGOGIK TIZIMI

O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti

“Futbol nazariyasi va uslubiyati” kafedrası dotsenti.

Nurmatov Muxiddin Xusnitdinovich

Annotatsiya. Ushbu maqolada yosh futbolchilarni saralab olishning ko‘p bosqichli pedagogik tizimi ko‘rib chiqilgan. Maqolada har bir yosh bosqichiga mos pedagogik vazifalar, kuzatuv mezonlari va qaror qabul qilish mexanizmlari ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: yosh futbolchilar, sport saralash, ko‘p bosqichli tizim, pedagogik diagnostika, sensitiv davrlar, talant identifikatsiyasi, futbol akademiyasi.

МНОГОЭТАПНАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ОТБОРА МОЛОДЫХ ФУТБОЛИСТОВ

Узбекский государственный университет физической культуры и спорта

Доцент кафедры «Теория и методика футбола».

Нурматов Мухиддин Хуснидинович

Аннотация. В данной статье рассматривается многоэтапная педагогическая система отбора молодых футболистов. В статье научно обосновываются педагогические задачи, критерии наблюдения и механизмы принятия решений, соответствующие каждому возрастному этапу.

Ключевые слова: молодые футболисты, спортивный отбор, многоэтапная система, педагогическая диагностика, чувствительные периоды, выявление талантов, футбольная академия.

MULTI-STAGE PEDAGOGICAL SYSTEM OF SELECTION OF YOUNG FOOTBALL PLAYERS

Uzbek State University of Physical Education and Sports

Associate Professor of the Department of “Football Theory and Methodology”.

Nurmatov Mukhiddin

Annotation. This article considers a multi-stage pedagogical system of selection of young football players. The article scientifically substantiates pedagogical tasks, observation criteria and decision-making mechanisms appropriate for each age stage.

Keywords: young football players, sports selection, multi-stage system, pedagogical diagnostics, sensitive periods, talent identification, football academy.

Kirish. Zamonaviy dunyoda futbol shunchaki sport turi emas, balki mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzini belgilovchi, yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy omillardan biridir. Bugungi kunda respublikamizda futbol infratuzilmasini tubdan yaxshilash va yosh iqtidorlarni tizimli ravishda tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-dekabrdagi "O'zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5887-sonli Farmoni professional futbolchi va trenerlarni tayyorlash, bolalar va o'smirlar futbolini rivojlantirish hamda futbol akademiyalari faoliyatini zamonaviy talablar asosida yo'lga qo'yishda muhim poydevor bo'ldi. Mezoniy hujjatda ta'kidlanganidek, yosh iqtidorli futbolchilarni saralab olish (seleksiya) ishlarini tubdan takomillashtirish professional klublar va terma jamoalar uchun mustahkam zaxira yaratishning asosiy omilidir.

Mazkur maqolaning maqsadi - yosh futbolchilarni saralashning ko'p bosqichli pedagogik tizimini nazariy jihatdan asoslash, uning tarkibiy qismlarini tahlil qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Sport pedagogikasida "saralash" va "talant identifikatsiyasi" tushunchalarini farqlash muhimdir. Talant identifikatsiyasi - hozirgi vaqtda mavjud bo'lgan, lekin hali to'liq namoyon bo'lmagan qobiliyatlarni aniqlash jarayoni bo'lsa, saralash - ma'lum mezonlar asosida bolalarni guruhlariga ajratish va keyingi bosqichga o'tkazish bilan bog'liq qaror qabul qilish jarayonidir.

Ko'p bosqichli tizimning asosiy g'oyasi shundan iboratki, bola rivojlanishining turli davrlarida uning jismoniy, texnik, taktik va psixologik salohiyati turlicha namoyon bo'ladi. Shu sababli bir martalik baholash natijalari kelajakdagi sport mahoratini ishonchli bashorat qila olmaydi.

Ko‘p bosqichli saralash tizimining ilmiy asosini sensitiv davrlar nazariyasi tashkil etadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, bolaning organizmida turli jismoniy va koordinatsion sifatlar rivojlanishi uchun eng qulay bo‘lgan davrlar mavjud bo‘lib, bu davrlarda maqsadli ta’sir eng yuqori samara beradi.

1-jadval. Asosiy jismoniy sifatlarning sensitiv rivojlanish davrlari

Sifat	Sensitiv davr	Pedagogik vazifa
Koordinatsiya, tezlik	7–10	Texnika asoslarini shakllantirish
Aerob chidamlilik	8–11	Umumiy chidamlilikni rivojlantirish
Egiluvchanlik	9–12	Harakat amplitudasini kengaytirish
Tezkor kuch	12–15	Sakrash va sprint mashqlari
Maksimal kuch	15–17	Kuch trenirovkasi
Taktik tafakkur	13–17	Murakkab taktik vazifalar

Yosh futbolchilarni saralashda eng muhim muammolardan biri - biologik va xronologik yosh o‘rtasidagi nomuvofiqlikdir. Bir xil xronologik yoshdagi (masalan, 13 yosh) bolalarning biologik yetilish darajasi 2-3 yilga farq qilishi mumkin. Erta yetilgan bolalar, odatda, bo‘y, kuch va tezlik bo‘yicha ustunlikka ega bo‘lib, bu ularning sun’iy ravishda «iste’dodli» deb baholanishiga olib keladi.

Saralash tizimining bosqichlari.

I bosqich: Boshlang‘ich tanishtirish va dastlabki kuzatuv (6-9 yosh)

Birinchi bosqichning asosiy maqsadi - saralash emas, balki bolalarni futbol bilan tanishtirish va dastlabki pedagogik kuzatuvni amalga oshirishdir. Bu bosqichda qattiq mezonlar qo‘yish ilmiy jihatdan asossiz hisoblanadi, chunki bu yoshda jismoniy va texnik ko‘rsatkichlar juda beqaror bo‘ladi.

II bosqich: Boshlang‘ich ixtisoslashtirish (10-12 yosh)

Ikkinchi bosqichda bolalar futbolga ixtisoslashtirilgan trenirovka jarayoniga kiritiladi, biroq bu bosqichda ham ko‘p tomonlama tayyorgarlik tamoyili saqlanib qoladi. Saralash mezonlari kengayadi, ammo ular hali yakuniy xarakterga ega emas.

Pedagogik vazifalar: texnik asosiy elementlarni egallash (pas berish, to‘p qabul qilish, dribbling, zarba berish), taktik tushunchalarning boshlang‘ich shakllanishi, jamoa o‘yini qoidalarini o‘zlashtirish.

Baholash mezonlari: texnik ko‘nikmalar testlari (slalom dribbling, pas aniqligi), umumiy jismoniy tayyorgarlik testlari (yugurish, sakrash, egiluvchanlik), o‘yin faolligi va qaror qabul qilish tezligi, pedagogik-psixologik kuzatuv.

III bosqich: Chuqur ixtisoslashtirish (13-15 yosh)

Uchinchi bosqich - eng murakkab va mas‘uliyatli davr hisoblanadi, chunki bu davr o‘smirlik davriga to‘g‘ri keladi va biologik yetilish darajalari farqi eng yuqori bo‘ladi. Bu bosqichda saralash mezonlari texnik-taktik ko‘nikmalar, jismoniy salohiyat va psixologik barqarorlikni kompleks baholashga asoslanadi.

Pedagogik vazifalar: ixtisoslashtirilgan texnik-taktik mahoratni rivojlantirish, individual o‘yin uslubini shakllantirish boshlanishi, jismoniy sifatlarni maqsadli rivojlantirish, raqobatbardosh muhitda faoliyat yuritish ko‘nikmalari.

Baholash mezonlari: kompleks testlar batareyasi (texnik, jismoniy, taktik), biologik yetilish darajasini hisobga olgan holda nisbiy baholash, o‘yin tahlili ma‘lumotlari, psixologik test natijalari (motivatsiya, stressga chidamlilik).

IV bosqich: Yuqori mahoratga yo‘naltirish (16-18 yosh)

To‘rtinchi, yakuniy bosqichda saralash jarayoni professional faoliyatga tayyorgarlik bilan uzviy bog‘lanadi. Bu bosqichda o‘yinchining aniq amplua bo‘yicha ixtisoslashuvi yakunlanadi va uning professional jamoa yoki yuqori liga safiga o‘tish imkoniyatlari baholanadi.

Pedagogik vazifalar: yuqori intensivlikdagi trenirovka yuklamalariga moslashtirish, taktik o‘yin tafakkurini professional darajaga yetkazish, mustaqil qaror qabul qilish va liderlik sifatlarini rivojlantirish.

Baholash mezonlari: rasmiy musobaqalardagi ko‘rsatkichlar (statistik tahlil), raqamli tahlil tizimlari ma‘lumotlari (GPS, video tahlil), professional

komandalarda sinov o‘yinlari natijalari, jismoniy va funktsional tayyorgarlik darajasi.

2-jadval. Ko‘p bosqichli saralash tizimining umumiy tarkibi

Bosqich	Yosh	Asosiy maqsad	Saralash xarakteri
I	6–9	Tanishtirish, kuzatuv	Saralash yo‘q
II	10–12	Boshlang‘ich ixtisoslashtirish	Yumshoq, ko‘p mezonli
III	13–15	Chuqur ixtisoslashtirish	Kompleks baholash
IV	16–18	Professional yo‘naltirish	Yakuniy, raqobatli

Ko‘p bosqichli saralash tizimining samaradorligi har bir o‘yinchi bo‘yicha uzluksiz monitoring ma’lumotlar bazasini yuritishga bog‘liq. Har bir bosqichda olingan natijalar elektron portfolioda saqlanishi va keyingi bosqichlarda taqqoslash uchun foydalanilishi lozim. Bu yondashuv uzoq muddatli tahlil imkonini beradi va bolaning rivojlanish dinamikasini, nafaqat bir nuqtadagi ko‘rsatkichini, baholash imkonini yaratadi.

Xulosa. Yosh futbolchilarni saralashning ko‘p bosqichli pedagogik tizimi - bu bir martalik baholashdan tubdan farq qiluvchi, bolaning butun o‘sinh davrini qamrab oluvchi uzluksiz va dinamik jarayondir. Ushbu tizimning samaradorligi sensitiv rivojlanish davrlari nazariyasiga asoslanish, biologik yosh farqlarini hisobga olish, multidisiplinar yondashuvni qo‘llash va uzoq muddatli monitoring olib borishga bog‘liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-dekabrda “O‘zbekistonda futbolni rivojlantirishni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5887-sonli Farmoni
2. Abdullayev A.B. Yosh sportchilarni tanlash va tayyorlashning pedagogik asoslari. Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
3. Abdiyev A., Xo‘jayev F., Radjapov U., Sattorov H. Yosh futbolchilarni texnik tayyorlashda tizimli yondashish: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: “Umid Design”, 2021.